

TURKSOSBİLDER

Uluslararası Türk Kültür Coğrafyasında Sosyal Bilimler Dergisi

Altay Türklerinin İlk Sanat Okulu Ve Çoros-Gurkin

Ali TORAMAN, alitoraman84@gmail.com

Öz

Dağlık Altay Özerk Cumhuriyeti'ni, Rusya Altay Bölgesi'ni, Kuzeydoğu Kazakistan'ı ve Kuzeybatı Moğolistan'ı içine alan bölge Altay olarak adlandırılmaktadır. Bizim çalışmamız Çarlık Rusya'nın son dönemleri ve Sovyet Rusya'nın ilk dönemlerine denk gelen zaman dilimiyle ve Dağlık Altay Özerk Cumhuriyeti coğrafyasıyla sınırlıdır. 1922 yılında Rusya'ya bağlı Oyrot Muhtar vilayeti olarak adlandırılan Dağlık Altay Özerk Cumhuriyeti, 1948 yılından sonra Dağlık Altay ismi almıştır. Büyük çoğunluğu bu özerk cumhuriyette yaşayan Altay Türkleri, 1931 yılında kendilerine ait bir sanat okulu kurmaya çalıştılar. Sanat okulu, öncüsü ve kurucusu ve aynı zamanda ilk öğretmeni olan Çoros-Gurkin'in çalışmalarıyla açılmıştır. Bütün hayatı boyunca Altay Türklerinin ve hatta Sibiry Türklerinin bağımsızlığı, gelişmesi ve ilerlemesi için çalışan Çoros-Gurkin, bir sanat okulu açarak hem Türklerin ilerlemesini sağlamayı hem de Altay'ın kültür ve medeniyetinin eğitim ve sanat aracılığıyla yayılmasını ve gelişmesini amaçlamıştır. Çalışmalarıyla Altay'da okul açmayı başarmış ama maalesef ki, sadece bir yıl görev yapabildiği.

Anahtar Sözcükler: Altay, Çoros-Gurkin, sanat, eğitim, Türk, okul.

Altay Turks' First Art School And Çoros-Gurkin

Abstract

The region that includes the Altai Republic, Russia Altai Region, Northeast Kazakhstan and Northwest Mongolia is called Altai. Our work is limited to the last period of Tsarist Russia and to the early periods of Soviet Russia, and limited to the geographical region of the Autonomous Republic of the Altai. The Altai Autonomous Republic, which was called Oyrot Muhtar province of Russia in 1922, was named the Mountainous Altai after 1948. The majority of the Altai Turks live in this autonomous republic and they tried to establish their own art school in 1931. Art school was opened with the work of Choros-Gurkin, who pioneer and founder of art school and at the same time the first teacher at the art school. Choros-Gurkin, who works for the independence, development and progress of the Altai Turks and even the Siberian Turks throughout his life, aims to progress of the Turks and spread the culture and civilization of Altai through education and art by opening an art school. He succeeded in opening school in Altai but unfortunately he could only serve for a year.

Key Words: Altai, Choros-Gurkin, art, education, Turk, school.

Günümüzdeki Dağlık Altay Özerk Cumhuriyeti, 1930'lu yılların başında Altay Türklerinde bir ilk olan sanat okuluyla tanışmıştır. Bu sanat okulunun öncüsü ve kurucusu, bütün hayatı boyunca Altay'ın ve Altay Türklerinin ve hatta tüm Sibiryalı Türklerinin gelişmesi ve ilerlemesi için çalışan, bütün çalışmalarında Altay'ı yansıtan Grigori İvanoviç Çoros-Gurkin olmuştur. Bu yüzden sanat okulu konusuna geçmeden önce Çoros-Gurkin'in hayatı ve çalışmalarına kısaca değinmek konumuz açısından yararlı olacaktır.

Çoros-Gurkin, Hayatı ve Çalışmaları: Grigoriy İvanoviç Gurkin, Altay Türklerinin Çoros boyuna mensuptur. 12 Ocak 1870 yılında Dağlık Altay'ın başkenti Gorno-Altaysk şehrinin güneyinde yer alan Ulala köyünde doğdu. 8 yaşında Ulala köyündeki ilkokula başlayan Gurkin, 13 yaşında bu misyoner okulundan mezun olduktan sonra Paspaul ve Ulala köylerinde öğretmenlik yapmaya başlamış, aynı zamanda Ulala köyünde ve Biysk'te resim sanatıyla uğraşmıştır. 1896 yılında Etnograf ve Türkolog A.V. Anohin ile tanışmış ve Anohin, ona başkentte resim dersi almasını tavsiye etmiştir. Anohin'in tavsiyesi üzerine Petersburg'a giden Çoros-Gurkin, İ.İ. Şişkin'le tanışmış ve Şişkin'in evinde 8 ay kadar ders almıştır. Ancak Şişkin, 1898 Mart ayında ölmüştür.¹

1899 yılında Petersburg Resim Akademisine sınava tabi tutulmadan alınan Gurkin dört yıl bu akademide eğitim görür. Bu arada onun yazarlık ve araştırmacı kabiliyeti de gelişir, Altay masallarını toplamaya başlar. 1926 yılında bu çalışmalarının meyvesi olarak, Rus şair O.Vyatkin ile Altay masallarını Rusça olarak yayınlar.²

1903 yılında Dağlık Altay'ın Çemalsk bölgesindeki güzel manzaralı Anos'a yerleşir ve Anos'ta zamanla atölye olarak da kullanabileceği bir ev inşa eder ve resimlerini burada yapmaya başlar. Bir süre sonra Gurkin sayesinde Anos, öğrencilerin, ressamların, yazarların ve aydınların ziyaret ettiği Altay ve Sibiryalı'nın kültür merkezi haline dönüşür. Ressam Gurkin, en ünlü resimleri olan Han Altay, Buz Kayması, Katun'un Tacı, Buzların Erimesi, Dağlarda Göçebe, Dağ Ruhları Gölü, Altay Dağ Vadisi vs. adındaki tablolarını Anos'ta çizer. 1907-1915 yıllarında Tomsk, Krasnoyarsk, İrkutsk, Barnaul gibi şehirlerde sergilediği resimleri "Sibiryalı'nın İlk Peyzaj Resimleri" unvanına layık görülür. Sergilerde en çok, etnografik çizimler, süsler, halk destanına ait resimler, uzun araştırmalar sonucu ortaya konan arkeolojik eserlere ait resimler yer alır.³

¹ N.P. Gonçarik, "140 Let so Dnya Rojdeniya Hudojnika G.İ. Çoros-Gurkina (1870-1937)", **Altay Kray 2010: Kalendar Znamenatelnih i Pamyatnih Dat**, Novosibirsk 2010, s.7.

² İbrahim Dilek, "Altay Curokçı (Ressam) Grigoriy İvanoviç Çoros Gukin ve Han-Altay Tablosu", **Türk Dünyası Dil ve Edebiyat Dergisi**, Sayı 4, Güz 1997, s.179-180.

³ İ.A. Bedereva, **Evolutsiya Folkloro-Mifologičeskoy Sistemı v Russkoy Literature Gornogo Altaya**, Gorno-Altaysk 2011, s.13-26; Gonçarik, "140 Let so Dnya Rojdeniya...", s.7.

Gurkin, Altay halk kültürünün ilk araştırmacılarından ve bu yıllarda yazar olarak da sahneye çıkmaya başlar. 1915 yılında Tomsk'ta açtığı "Altay ve Katun" adındaki sergi lirik bir denemenin başlangıcıdır.⁴ Tomsk'ta sergilediği 453 resimden 170 tanesi etnografik karakalem çalışmasıydı. Gurkin aynı zamanda, doğaya ve Altay halkına adanmış Altay literatüründeki doğaçlama şiirleri Rusça yayınlamış olan ilk Altay Türk'üdür. Resim, masal, şiir dışında gazete yayınıyla da ilgilenen Gurkin, 1914 yılında tanıştığı birçok aydın ve ressamlarla birlikte "Altay'da Hayat" adlı gazeteyi çıkarmaya başlar. Resimli türde tek gazete olan "Altay'da Hayat", 1911-1918 yıllarında St. Petersburg'da basılmış ve Barnaul'da dağıtılmıştır.⁵ 1918 yılında katıldığı siyasi faaliyetlerinden dolayı tutuklanan Gurkin, Moğolistan ve Tuva'ya gitmek zorunda kalır ve 1925 yılında tekrar Altay'a dönene kadar sanat hayatına orada devam eder.

1926 yılında Moskova'daki iki büyük sergiye katılır. Daha sonra tekrar Anos'a döner ve burada yeni sanat eserlerini icra etmeye başlar. Ömrünün sonuna kadar Altay'da kalarak⁶ Altay Türklerinin kültürüne ait giyim-kuşam, günlük eşyalar, dini geleneklere ait ritüeller ve eşyalar, arkeolojik eserler ve Altay'ın doğasına ait her şeyin resimlerini çizmeye devam eder.⁷ Hayatı boyunca çeşitli teknik ve ebatlarda 4000'e yakın eser meydana getirmiştir.⁸ Dini alanda en çok Şamanizm'e ait unsurları resmetmiştir. Altay'ın eski dini olan Şamanizm'in ve Şamanizm'e ait unsurların yavaş yavaş yok olduğunu gören ressam, dini motifleri yansıtan eserlerinin büyük bir bölümünde Şamanizm ve ona ait ritüel tasvirleri ve eşyaları resmetmiştir.⁹ Diğer taraftan ise öğretmenlik mesleğini icra eden Gurkin, 1931 yılında açılan Oyrot'taki (Dağlık Altay) sanat okulunun ilk öğretmeni olmuş ve II. Dünya Savaşı'na kadar burada eğitim vererek, bu okulda birçok ressam yetiştirmiştir¹⁰ ancak ne yazık ki, II. Dünya Savaşı'ndan dolayı, eğitim almış öğrencilerin çok az bir kısmı geri dönerek mesleğini icra edebilmiştir.¹¹

⁴ G.İ. Pribitkov, "Çoros-Gurkin Grigoriy İvanoviç", **Biysk: Entsiklopediya**, Biysk 2009, s. 338-339; Ludmila Georgiyevna Çaşına, **Russkaya Literatura Gornogo Altaya: Evolutsiya. Tendentsii. Puti İntegratsii.**, Tomsk 2004, s.16-18.

⁵ N.P. Gonçarik, "İllustratsii G.İ. Gurkina v Altayskom Almanah", **Altayskiy Almanah**, Barnaul 2007, s.16-18.

⁶ Gonçarik, "140 Let so Dnya Rojdeniya...", s.8.

⁷ R.M. Erkinova, Ye.P. Matoçkin, Arheologičeskiye i Etnografičeskiye Zarisovki G.İ. Çoros-Gurkina v Fondah Natsionalnogo Muzeya Respubliki Altaya", **Arheologiya, Etnografiya i Antropologiya Yevrazii**, 3 (35), 2008, s.116; N.P. Gonçarik, "K Voprosu Atributsii i Nauçnoy Katalogizatsii Proizvedeniy G.İ. Çoros-Gurkina v Sobranii Gosudarstvennogo Hudojestvennogo Muzeya Altayskogo Kraja", **Vestnik AltGTU**, Sayı 1, 2015, s.63-66.

⁸ Dilek, s.179.

⁹ R.M. Erkinova, "Şamanskiy Mir v Risunkah G.İ. Çoros-Gurkina", **Vestnik Tomskogo Universiteta**, Sayı 316, 2008, s.67-70.

¹⁰ Ye.P. Matoçkin, "Gorno-Altayskaya Hudojestvennaya Şkola", **Hudojestvennaya Kultura Sibiri: Osobennosti Osvoyeniya i Razvitiya**, Novosibirsk 1988, s.101-113.

¹¹ L.İ. Snitko, **Perviy Hudojniki Altaya**, Leningrad 1983, s.18.

Sanat Okulunun Açılışı ve Faaliyetleri: Çoros-Gurkin'in öncülüğünde şimdiki Dağlık Altay Özerk Cumhuriyeti'nde kurulan sanat okulu, Altay Türklerine ait ilk sanat okuludur. Bu okul 1931 yılından 1941 yılına kadar 10 yıl eğitim vermiştir. Günümüzdeki Gorno-Altaysk şehri 1948 yılına kadar Ulala ve Oyrot-Tura olarak adlandırıldığı için bu sanat okulu da 1932 yılına kadar Ulala ve Oyrot Sanat Okulu adını almıştır.

Okulun arşivi bodrum katında olduğu için sürekli su baskınlarına maruz kaldığından kalmış, bundan dolayı belgeler yıpranmış, hatta bir kısmı tamamen yok olmuştur. Bu sebeplerden dolayı Ulala ve Oyrot Sanat Okulu hakkında yeterli kaynak elde edilememiş ve ayrıntılı bilgiye ulaşmak da mümkün olmamıştır. Ulala ve Oyrot Sanat Okulu hakkında elde edilen bilgiler, geriye kalan belgelerden, sanat okulunda ve müzelerde sergilenen resimlerden ve o dönemde yaşamış veya kısa da olsa birtakım bilgiler kaleme almış kişilerden elde edilmektedir.

Sanat okulunun öncüsü ve kurucusu Grigoriy İvanoviç Çoros-Gurkin, sanat okulu kurma konusundaki amacını 12 Şubat 1927 yılında şu sözlerle ifade eder: *Oyrot halkının* sanatsal yaratıcılığını son derece geliştirip ve bu sanatsal yaratıcılığı ev inşasına, resmi binalara, ev eşyası yapımına, elbiselere uygulamak.... Altay halk sanatına ait eski, köklü eserleri daha fazla ve ayrıntılı toplamak... Sanat öğretmeni, resim öğretmeni, ağaç oymacılığı, tasarım uzmanı vs. yetiştirmek Altay'da açılacak olan sanat okulunun görevidir.*¹² Çoros-Gurkin, yıllarca Altay'ın gelişmesi, Altay halkının sanatta, medeniyette yüksek değerlere ulaşması için çalışmış, Altay'ın ve Türk halkının ilerlemesinin şartlarından birisi olan Altay'da okul ve okullar açılması gerektiğini de zaman zaman dile getirmiştir.

Çoros-Gurkin, 1927 yılında Novosibirsk'te organize edilen Ressamlar toplantısına amacını belirten ve yukarıda bahsettiğimiz sözleri dile getiren bir mektup yazıp göndermiş, onun göndermiş olduğu bu mektup da Çevalkov tarafından toplantıda okunmuştur. Orada bulunan ressam ve sanatçılar Gurkin'in amaç edindiği okulun açılmasını olumlu karşıladılar ve açılması için Halk Eğitim Komiserliği aracılığıyla gerekli çalışmaları başlattılar. Ancak Altay'da bu sanat okulunu açmak 4 yıl sürdü ve 1931'de açılabilirdi. Edokov'un verdiği bilgilere göre okul tam olarak 20 Haziran 1931'de hizmete başladı ve okula alınacak 10 öğrenciye de burs verme kararı alındı.¹³

* Altay Türkleri o dönemde Oyrot Halkı olarak adlandırılıyordu.

¹² Ye.P. Matoçkin, "Oyrotskaya Oblastnaya Hudojestvennaya Şkola", **Vestnik Tomskogo Gosuderstvennogo Universiteta**, 2009, Sayı 324, s.127.

¹³ V.İ. Edokov, **Oçerki İstorii İzobrazitel'nogo İskustva Gornogo Altaya**, Gorno-Altaysk 1981, s.1-35.

Ulala'da bulunan yerel müzenin ikinci katına açılan okulun hem sınıfları küçüktü, hem de yeterli cihaz, materyal ve alçı taşı yoktu. Model dahi olmayan bu okulda öğrenciler sırasıyla çıkıp canlı model oluyorlar, bütün eksiklerine rağmen canla başla çalışıyorlardı.

Oyrot Halk Eğitim Komiserliği, 1932 yılında sanat okulu için bir müfredat hazırladı. Müfredata göre okulun eğitim planı 5 dönemden oluşmaktaydı. 1- Sosyo-politik ders dönemi: politik ekonomi, Sovyet ekonomisinin tarihi, sınıf mücadelesi tarihi, komünist partisi tarihi, diyalektik materyalizme giriş. 2- Genel eğitim ders dönemi: matematik, fizik, kimya, eğitim bilimleri, yabancı dil. 3- Genel sanat eğitimi dönemi: Sanat tarihi, Rus dili (sanat edebiyatı), plastik anatomi, izdüşüm yöntemleri. 4- Özel sanat eğitimi dönemi: çizim, resim, heykel (modelleme), kompozisyon ve tasarım. 5- Beden ve askeri ders dönemi: askeri işler, beden eğitimi.¹⁴

Okulun müdürlüğüne 1922 yılında Altay Vilayeti Sanat Okulu'ndan mezun olan İvan Trofimoviç Lipovtsev atanmış, birinci yıldaki eğitim derslerinden de Çoros-Gurkin ve N.İ. Çevalkov sorumlu tutulmuştur.¹⁵ Okulun ilk öğretmeni olan Çoros-Gurkin¹⁶ sadece bir yıl çalışmış, anlaşmazlığa düştüğü Çevalkov'dan dolayı okuldaki öğretmenlik mesleğini bırakarak, evinde resim çalışmalarına devam etmiştir. Çevalkov ise 1935 yılına kadar okuldaki öğretmenlik mesleğine devam etmiştir. 1932 yılından sonra Çoros-Gurkin'in yerine Leningrad sanat okulu enstitüsünü bitiren A.A. Luppov gelmiştir.

1933 yılından itibaren okuldaki faaliyetlerin büyük bir kısmı toplumsal çalışmalardan oluşmaktaydı. Sosyo-politik karakterdeki organizasyonlar aktif olarak yürütülmeye başlandı ve şehirdeki hiçbir bayram okulun katılımı olmadan kutlanmaz hale gelindi. Öğrenciler tarafından resmi binaların reklamları, sloganları, pankartları yapılmaya başlandı ve bazen de parti toplantılarının yapılacağı yer öğrenciler tarafından dizayn edildi.¹⁷

Eğitim dersleri Avrupalı tarzda olan öğrencilerin yaşamları ve diğer dersleri, sanat eserleri Altay'ın doğası ve kültürü ekseninde yürütülmekteydi. Yaz tatilinde de 10 derslik bir etüt yapılmaktaydı ancak bazı öğrencilerin yaz tatilinde kolhoza gidip işçi resimleri çizdikleri de oluyordu. 1933 yılı yazında öğrenciler, Stalin'in verdiği yükümlülükleri yerine getirmek, Altay'ın doğal yapısını öğrenmek, bölgedeki sanat-dekorasyon çalışmalarına yardımcı olmak, bedava geziye katılmak için Altın Göl gezisine götürüldüler. Gezi sırasında çok sayıda portre

¹⁴ Matoçkin, "Oyrotskaya Oblastnaya Hudojestvennaya Şkola", s.127.

¹⁵ L.V. Şokorova, "Razvitiye Hudojestvennogo Obrazovaniya v Oblasti Narodnogo Dekorativno-prikladnogo İkusstva v Altayskom Kraye v XVIII-XX. vv.", **Molodoy Uçeniy**, Sayı 8, Nisan 2016, s.1062-1067.

¹⁶ Erkinova, Matoçkin, s.118.

¹⁷ Matoçkin, "Oyrotskaya Oblastnaya Hudojestvennaya Şkola", s.128.

yapan öğrenciler, Onguday'da bir de kulüp kurdular, Altay'ın güzel doğasında etütlerini yaptılar.

1932 yılında okul öğrencilerinin yaptığı resimlerden bir albüm oluşturuldu. Albüm üç bölümden oluşmaktaydı. Birinci bölümde; Altın Göl'ün, Altay dağlarının en yüksek tepesi olan Beluha'nın, Katun nehrinin ve şelalelerin resmedildiği Altay'ın doğası yer almaktaydı. İkinci bölümde; geçmişe ait kadın tasvirleri ve haklardan mahrum bırakılmış yoksul insan resimleri yer almaktaydı. Yoksul insan resimleri çizilirken arka fonda zalim ve şişman insan tasvirleri yer almaktaydı. Üçüncü bölümde ise Sovyet Oyrot Bölgesi resimleri yer almaktaydı. "Sovyetlerin İktidarı için" sloganının ifade edildiği resimlerdi bu son bölümdekiler.¹⁸

1934 yılında okul ilk mezunlarını verdi. Toplam 14 mezundan 9'u Altay Türkü, 5'i de Rus'tu. Bir yıl sonra 1935'te okulda iki sınıf açıldı ve toplam 23 öğrenci alındı, buna ilaveten okulda bir de hazırlık kursu açıldı, hazırlık kursuna ise 39'u erkek, 7'si de kız olmak üzere toplam 46 öğrenci alındı. Hazırlık kursuna alınan öğrencilerin 15'i Altaylı, 30'u Rus ve 1 tanesi de Buryat idi. 1936-1937 eğitim-öğretim döneminde öğrenci sayısı iki kişi daha arttı ve 25 öğrenci alındı. 1934 yılından 1938 yılına kadar okuldaki toplam öğrenci sayısı 63'e yükseldi. 1938-1941 yıllarında ise okuldaki toplam öğrenci sayısı 38'e düştü. 1934 yılından 1941 yılına kadar ise toplamda 36 öğrenci mezun oldu. 1941 yılında ise II. Dünya Savaşı'ndan dolayı okul kapatıldı ve öğrencileri de cepheye gönderildi.¹⁹ Ne yazık ki, cepheye giden öğrencilerin çok az bir kısmı geri dönebildi.²⁰

Altay'da sanat okulu açılması Çoros-Gurkin'in önemli projelerinden birisiydi. O, her zaman Altay'ın gelişmesini, ilerlemesini ve Sibiry Türklerinin de kendilerine ait bir devlet çatısı altında birleşmesini hedeflemiştir. İlerlemenin ve gelişmenin önemli şartlarından biri olan eğitimin gerekliliğinin de farkında olan Gurkin, Altay'a okul açılmasını her fırsatta dile getirmiştir. Uğraşları ve çabaları sonunda 1931 yılında bir sanat okulu açılmıştır ancak bu okul onun idealindeki gibi olmamıştır. O, daha kapsamlı bir sanat okulu açmayı planlamıştı fakat açılan bu okul bir resim okulu olmaktan ileriye gidememiştir.

Çoros-Gurkin, Altay halkını sanatsal açıdan bütün yönleriyle yansıtabilecek, çeşitli zanaat ustaları yetiştirebilecek ve böylece Altay'ın kültürünü yaşatabilecek bir okul kurmayı planlamıştı. Hayalleri ve projeleri büyüktü ama bunları hayata geçirmesine izin verilmedi. Hatta kurduğu okulda bile bir yıldan fazla çalışması mümkün olmadı. Okul kurulduktan sonra hızlı bir şekilde Sovyet iktidarının çatısı altına alındı, siyasete dahil edildi ve siyasi rejimin

¹⁸ Matoçkin, "Oyrotskaya Oblastnaya Hudojestvennaya Şkola", s.128-129.

¹⁹ Matoçkin, "Oyrotskaya Oblastnaya Hudojestvennaya Şkola", s.130-131.

²⁰ Snitko, s.18.

direktiflerinden çıkamadı. Belki de Gurkin'in anlaşmazlığa düşerek okulu terk etme sebebi de budur. Gurkin'in planladığı okul Altay Türklerini geliştirmeyi amaçlamıştı, başlangıçta da durum böyleydi ve Altaylı öğrenciler daha çoktu ama zamanla alınan Rus öğrenciler Altaylı öğrencilerin iki katına ulaştı.

Gurkin tarafından kurulan bu sanat okulunun ömrü kısa sürmüştür. Yetiştirdiği öğrencilerden birçoğunun cepheden geri dönememiş olmasına rağmen yine de Altay'ın doğasını ve kültürünü yansıtan çok sayıda eser meydana getirilmiş, Altay'ın sanat hayatına büyük ölçüde katkı sağlamıştır.

KAYNAKÇA

- BEDEREVA, İ.A., **Evolutsiya Folklorno-Mifologičeskoj Sistemi v Russkoj Literature Gornogo Altaya**, Gorno-Altaysk, 2011, s.13-26.
- DİLEK, İbrahim, “Altay Curokçı (Ressam) Grigory İvanoviç Çoros Gukin ve Han-Altay Tablosu”, **Türk Dünyası Dil ve Edebiyat Dergisi**, Sayı 4, Güz 1997, s.179-186.
- EDOKOV, V.İ., **Oçerki İstorii İzobrazitelnogo İskustva Gornogo Altaya**, Gorno-Altaysk 1981.
- ERKİNOVA, R.M., “Şamanskiy Mir v Risunkah G.İ. Çoros-Gurkina”, **Vestnik Tomskogo Universiteta**, Sayı 316, 2008, s.67-70.
- ERKİNOVA, R.M., MATOÇKİN, Ye.P., “Arheologičeskiye i Etnografičeskiye Zarisovki G.İ. Çoros-Gurkina v Fondah Natsionalnogo Muzeya Respubliki Altaya”, **Arheologiya, Etnografiya i Antropologiya Yevrazii**, 3 (35), 2008.
- GONÇARİK, N.P., “140 Let so Dnya Rojdeniya Hudojnika G.İ. Çoros-Gurkina (1870-1937)”, **Altay Kray 2010: Kalendar Znamenatelnih i Pamyatnih Dat**, Novosibirsk, 2010, s.7-12.
- , “İllustratsii G.İ. Gurkina v Altayskom Almanah”, **Altayskiy Almanah**, Barnaul, 2007, s.16-18.
- , “K Voprosu Atributsii i Nauçnoy Katalogizatsii Proizvedeniy G.İ. Çoros-Gurkina v Sobranii Gosudarstvennogo Hudojestvennogo Muzeya Altayskogo Kraya”, **Vestnik AltGTU**, Sayı 1, 2015, s.63-66.
- MATOÇKİN, Ye.P., “Gorno-Altayskaya Hudojestvennaya Şkola”, **Hudojestvennaya Kultura Sibiri: Osobennosti Osvoyeniya i Razvitiya**, Novosibirsk, 1988, s.101-113.
- MATOÇKİN, Ye.P., “Oyrotskaya Oblastnaya Hudojestvennaya Şkola”, **Vestnik Tomskogo Gosuderstvennogo Universiteta**, 2009, Sayı 324, s.127-131.
- PRİBITKOV, G.İ., “Çoros-Gurkin Grigoriy İvanoviç”, **Biysk: Entsiklopediya**, Biysk, 2009, s. 338-339.
- SNİTKO, L.İ., **Perviye Hudojniki Altaya**, Leningrad, 1983.
- ŞOKOROVA, L.V., “Razvitiye Hudojestvennogo Obrazovaniya v Oblasti Narodnogo Dekorativno-prikladnogo İckustva v Altayskom Kraye v XVIII-XX. vv.”, **Molodoy Uçeniy**, Sayı 8, Nisan 2016, s.1062-1067.